

S OBIJU STRANA PAPIRNATE BARIKADE – ESEJ O SUVREMENOJ HRVATSKOJ PJESNIČKOJ SCENI

Pablo Srdanović

Mateja Tutiš

„Tko to uopće čita? Zato je i dobro!”
„Ma ne može se tako *raditi književnost*.”

PARADOKS KNJIŽEVNOG POLJA

Poželi li neki nedužni pratitelj naše poetske scene prolistati dvobroj časopisa *Tema* (2020, 1/2, siječanj/travanj), pa nehajno rascijepi brid papirnate mase i izbije baš na desetu stranicu, prvo što će mu upasti u oko crveno je istaknut fragment: *Tko to uopće čita? Zato je i dobro* – kaže intervjuirani poetski bard Branko Maleš. Pred tom će izjavom (izvan svakog konteksta) naš čitatelj vjerojatno ostati malčice zatečen, no samo za trenutak, jer teško je povjerovati kako je zaista riječ tek o naivnom, sasvim nekontaminiranom zaljubljeniku u književnost, štoviše, drži li ovaj ili kakav sličan časopis u rukama bit će prije da je i sam na neki način dionik književne scene – pjesnik, prozaik, kritičar,

urednik, kakav (ne)svršeni student književnosti ili sve to odjednom. Dakle, pretpostavimo kako će se Malešov iskaz bez većih problema uklopiti u umnu mapu našeg čitatelja, posebice ako je ikad poslušao barem jedan književno-teorijski kolegij, što je, opet, sasvim vjerojatno. Tada bi si pročitano, razrađujući koncept francuskog sociologa Pierrea Bourdieua, objasnio otprilike ovako: kulturno polje, pa tako i njegovo književno potpolje, definirano je sustavom vrijednosti koji funkcionira kao opreka ekonomskom poretku, što znači da su njegova najznačajnija djela obilježena estetikom uskrate – njihova se kulturna vrijednost krije upravo u tome što je neutrživa, tj. ne može se prodati i opire se brznoj, masovnoj konzumaciji. Proguta li tako Maleša i, uz misao kako se estetika uskrate ponajprije da primijeniti baš na poeziju, stane još jednom prevrtati stranice, mogao bi naš ljubitelj stiha odmah zatim završiti, zlu ne trebalo, upravo na sto jedanaestoj – Kruno Lokotar ondje je svoj tekst o književnosti na društvenim mrežama naslovio: *Bez mreža se danas ne može raditi književnost*. Ovdje će čitatelj zaista ostati šokiran, i to ne otkrićem kako postoji novi, mrežni poligon za uspjehe i neuspjehe književne produkcije, jer to mu je već odavno poznato i mora da je ondje i sam prisutan, pasivno ili aktivno – zasigurno (uglavnom) neverbalno reagira na društvenomrežnu poeziju, lajka, dijeli, komentira ili barem promatra kako to rade drugi. Ono što će ga presjeći bit će sintagma *raditi književnost*, koja će mu, netom nakon promišljanja o nedodirljivim kulturnim vrijednostima i simboličkom kapitalu, zazvučati pogrešno poput „igrati boks” ili banalno kao „raditi svadbe”. Ukazat će se tako pred njim paradoks književnog polja, polja koje leži razapeto između ekonomske i simboličke vrijednosti svojih proizvoda, scene čije su granice marginalizacijom književne kritike postale nesagledive, a čije se silnice danas, u društvu koje se ubrzano mijenja, sudaraju intenzivnije nego ikada.

EKSPANZIJA POEZIJE I PARALELNE LIVADE

Prije nego pokušamo ugrubo skicirati stanje ne terenu (bit će prije terenima) naše poetske scene, važno je napomenuti kako netom primijećeni paradoks nije nikakva novost, štoviše, inherentan je književnom polju – tu je otkad je svijeta, vijeka i pojave (moguće utrživih) estetskih objekata (pa neka se naš imaginarni čitatelj čudi koliko hoće!), svejedno, to ga ne čini manje apsurdnim.

Simboličku je s ekonomskom vrijednošću još donedavno efektno spajao Igor Mandić, čiji je kritičarski vrijednosni sud posljednjih godina često sadržavao omjeravanje cijene i kvalitete knjige o kojoj je pisao – živ podsjetnik da književno polje nije sasvim zatvoren sustav. Pitanje je kako bi Mandić po istoj analogiji opisao odnos simboličkog značaja i ekonomske vrijednosti književne kritike danas – možda nešto poput: radi se o skupu kvalitativno različitih, povremeno sjajnih, ali često nedovoljno pročitanih tekstova – koji ne vrijede ni pišljiva boba! Kako bi se objasnilo zašto je tako, potrebno je, napokon, pristupiti jednom bez sumnje neizvedivom pothvatu – opisati granice suvremene poetske scene.

Naime, radi se o biću koje se nezaustavljivo širi ili, možda prikladnije, samoispisuje, o odronu poezije koja svakodnevno navire u nepreglednim masama i koji nas, kao i svaka lavina, zasljepljuje. Rezultat je to možda ponajprije nekontrolirane poetske produkcije na društvenim mrežama (prije desetak godina minula blogomanija iz današnje se perspektive čini tek kao prijelazno razdoblje). Facebook-travnjaci književnog polja prostor su dehijerarhizacije, demokratičnosti i sveprisutne afirmacije, kvantitativno golema vjetrometina, svojevrsni divlji zapad poezije na kojemu se umjesto pištolja potežu srca i lajkovi, grad je to bez šerifa, tj. mjesto nepriznavanja legitimnih autoriteta „izvanmrežnog” polja, četvrt divlje gradnje – bez dozvole urednika i opaske kritičara. I premda mreža služi kao produžetak književnog izvanmrežja (mjesto koje već afirmiranim autorima često služi za lakšu i neposredniju komunikaciju s čitateljima, a književnim festivalima za učinkovitije oglašavanje), jasno je kako digitalni odsjek polja dobrim dijelom živi vlastitim, izdvojenim životom, kao paralelna livada na kojoj vrijede bitno izmijenjena, često izvrnuta pravila.

Cijeli bi se taj razvoj mrežnog poetskog svijeta mogao u svjetlu jedne epohe zamisliti i kao videoigra: anonimni pojedinci u pidžamama stvaraju *Simse*¹ kraj kojih je zeleni kristalić, znak aktivnosti.² Virtualno mjesto poezije mjesto je izobilja na kojemu lovci u *feedu* pokušavaju pronaći hranu bez alergena.

¹ *The Sims* je videoigra, simulacija života u kojoj virtualne ljude zvane Simsi igrač kontrolira i vodi kroz svakodnevicu. Simsa je moguće „izraditi” na svoju sliku i priliku, ali isto tako moguće je biti i bolja verzija sebe ili čak netko drugi.

² Kristal koji je prisutan iznad Simsa kojega igrač kontrolira ukazuje na njegove potrebe, pri čemu zelena boja označava dobro psihofizičko stanje, a crvena suprotno. Kristal podsjeća na zelenu točkicu aktivnosti pored svakoga korisnika Facebooka.

S OBIJU STRANA PAPIRNATE BARIKADE

Ako odemo korak, odnosno jednu društvenu mrežu dalje i posjetimo, kada je riječ o poeziji, megapopularne Instagram-profile kao što je, primjerice, *Zalutali pjesnik*,³ uočiti ćemo kako na Instagram-poljanama cvate poezija koja, jezično i stilski, s onim što smo navikli pjesništvom nazivati i nema previše zajedničkog, štoviše, poezija na Facebooku načelno je daleko bliža papirnatij tradiciji nego onoj na susjednoj mreži. Radi se, dakle, o još jednoj paralelnoj livadi, u ovom slučaju obrasloj biljem do te mjere mutiranim da je teško ne zapitati gdje je međa, odnosno gdje književno polje završava, no čak i uz najveću dozu elitizma, sasvim je sigurno da se proteže s obiju strana papirnate barikade.

No to ne znači kako mrežni sajam poezije ipak ne teži ukoričenju. Izdavanje knjige često se promatra kao legitimacija vrijednosti – konkretniji zagriz u kolač simboličkog kapitala. Indikativna je u tom smislu činjenica kako je nagrada prvog natječaja za književnost na društvenim mrežama, *Post scriptum*, bila (i jest) upravo objavljivanje knjige. S druge strane, premda je polje parcelizirano na odsječke koji sadrže različite dispartne elemente, granice su itekako propusne, pa nije uvijek potrebno zadovoljiti oštar sud kakva žirija kako bi se za vlastite stihove pronašao odgovarajući nakladnik, štoviše, često je dovoljno imati masovnu publiku na društvenim mrežama. Broj lajkova, *shareova* i komentara zasigurno nije garancija kvalitete, no pokazalo se kako jest povezan s potencijalnom prodavanošću zbirke, a određene nakladničke kuće tako će nešto rado iskoristiti.

Nakon što smo u prvome dijelu teksta poetsku scenu predstavili općenito, sagledali je iz daljine i pokušali tako obuhvatiti neke njezine važnije aspekte, došlo je vrijeme da se spustimo dolje, u travu polja, u zbiljsku i virtualnu stvarnost scene, koju je, smatramo, moguće zaista predstaviti jedino izbliza, s dozom svojevrsnog fingiranja osobnog iskustva. U tu svrhu iscrtat ćemo mali zemljovid poetskih događaja ilitiga, Facebook-rječnikom, *evenata*, a pritom valja naglasiti kako smo mnoge među njima zbog opsega ovoga teksta prisiljeni ispustiti.

³ Profil prati više od pedeset pet tisuća korisnika, dok, za usporedbu, jednu od najpopularnijih pjesnikinja na sceni, Moniku Herceg (ujedno i iznimno aktivnu na društvenim mrežama), na Facebooku i Instagramu, kombinirano, prati nešto manje od osam tisuća korisnika.

POEZIJA U DVORIŠTU

Unatoč snažnome zaokretu koji je obilježio pjesničku scenu, a o kojemu se već naširoko kvalitetno pisalo, poezija nije nestala sa GPS-a svoga realnog prostora (iako bi se moglo pričati i o novoj realnosti koja je virtualna). Opstaje uvjerljivo i proračunato se premješta, u skladu s prilikama i potražnjom, s mjesta na mjesto. Jedna od adresa boravišta bila je Ulica J. Žerjavića 7/2. Tradicija koja je nešto više od desetljeća supostojala s poezijom na Facebooku i okupljala mnoge generacije, mlađe i starije, započela je 17. siječnja 2011. s Krešimirom Bagićem. Afirmirane pjesnike ugošćivao bi pjesnički duo Branko Čegec i Miroslav Mićanović te bi raznovrsna publika uživala u dvosatnom razgovoru o poeziji i njezinoj poziciji u društvu, što obavezno uza se veže aktualna politička pitanja. Poezija koja bi utorkom oživljavala u prepoznatljivom sepija tonu bila bi najavljena takozvanim Facebook *eventom*, a onda bi naši Simsi klikali na gumb „zainteresiran sam” ili „dolazim”. Mogućnost razglašavanja na medijskim poljima (većinom na Facebooku, u novije vrijeme na Instagramu, pitanje je vremena kada će na TikToku) jedan je od sigurnih razloga zašto je poezija danas popularna, tako da u slučaju *Poezije u dvorištu* često ne bi preostala ni jedna slobodna stolica. Ipak, ni ovo pravilo ne dolazi bez iznimke, a kao iznimku valja spomenuti gostovanje hrvatskoga pjesnika Marija Suška koji je radi tog utorka, 20. studenog 2018. godine, doputovao iz Amerike kako bi predstavio svoju novu zbirku poezije *Pomoćno vrijeme postojanja* te podijelio dio svoga poetskog iskustva. Suško je čitao pjesme, pričao o utjecaju rata i emigracije na njegov život, podijelio anegdodu o zbirci koju je jednom, prije rata, s personaliziranom posvetom poklonio svome poznaniku nakon što ga je ovaj to zamolio, da bi je godinama kasnije pronašao u nekom antikvarijatu. Anegdota je sugestivno pokazala interes za poeziju dok ga je (prisjećam se iz osobnog iskustva, fotografije *eventa* na Facebooku dodatno provjerava moj Sims) sedam osoba u publici pozorno i zainteresirano slušalo. Činjenica je da je Suško jedan od većih, ne bi mu u suprotnom Odbor za Goranovo proljeće 2015. godine dodijelio nagradu *Goranov vijenac* za životno djelo, ali je isto tako i činjenica da Suškov Sims ne postoji niti on u Hrvatskoj ima svoj čitateljski i pratiteljski klan. Rijetko se gdje u čvorovima mreže može pronaći njegova poezija, ona dakle ne cirkulira, što ovisi o aktivnosti autora, o upućenosti, dobroj volji, (ne)prijateljskom raspoloženju Simsa koji vode određenu stranicu ili pak o kakvim drugim strategijama upravljanja virtualnom mišolovkom. Veliku su

ulogu odigrale ove činjenice na taj specifičan kišni dan u moru drugih kišnih, puno posjećenijih utoraka U dvorištu.

POEZIJA U DRUGOM FILMU

Priča o tome kako je kafić U dvorištu izgubio svoj *hygge*, koji je u određenoj mjeri diktirao funkcionalnost *eventa*, počinje promjenom vlasnika. Carevo novo ruho bilo je bijelo i sterilno, plastično i neudobno, a u njemu bi više dolikovalo čitati kakvu K Plus poeziju. Pjesnička scena koja je njegovala kult topline, prigušenoga svjetla i dima cigarete odjednom se našla u kontradikciji s vlastitim prostorom te je, iako se 2022. preselila na novu adresu u Kordunskoj 1, trajno obilježena dvorišnom desetogodišnjom erom. Kafić Kinoteka uz novu voditeljicu programa Sanju Baković poeziju je osvježio te joj omogućio povratak u formu, ali samo donekle. Naime, javna promjena nerijetko je i osobna, pa zato u publici nema više mlađih, a ni novih generacija koje su maloprije svojem Simsu dodale obrazovanje: kroatistika; komparativna književnost – i koje po svojim poetskim ukusima tek počinju skrolati. No ne radi se tu ni o kakvom mladenačkom buntu, nego o kratkom spoju između kulturne i kapitalističke struje koji je na koncu rezultirao laganim fizičkim udaljavanjem poezije prema marginama grada (gle, još jedna margina u kolekciji). Drugim riječima, poezija nije htjela prihvatiti činjenicu da nova ugostiteljska politika pali prodorna, osljepljujuća svjetla u njezinom prirodnom habitusu, koji između ostaloga podrazumijeva i proces traženja u sepiji, ali je zato kompromisno platila gumbom „prestani pratiti”.

POEZIJA U BOOKSI

Najveća žarišna točka književnih zbivanja u Zagrebu kultni je kafić Booksa, a svoj je status zavrijedila širokim dijapazonom programa. Tako se u Booksu može otići na raznorazne književne tribine i predstavljanja, putopisna izlaganja, glazbene večeri ili sajmove, a može se sudjelovati i u različitim radionicama i čitateljskim klubovima. Poezija je na taj način, smještajući se u epicentar mladenačke i popularne kulture u strogom centru Zagreba, koji je odnedavno pretvoren u pješačku zonu, dobila potencijal za malo širu, no nimalo manje kompetentnu publiku. Opet će ta publika varirati od *eventa* do *eventa*, ovisit će o profilu, živom i/ili virtualnom, određenoga gostujućeg

pjesnika, no važno je primijetiti da će se ta ista publika zaljubiti u prostor Bookse, njezinu magnetnu pristupačnost (ta gdje god da se u centar zaputim, usput je nekako Booksa), atraktivan park u kojemu je klupica sa stihovima Tomasa Tranströmera, a prema kojemu s njegove zapadne strane vodi stanovita palma u Martićevoj koja poput kakva spomenika podsjeća na važnost ljudskih ustrajanja. Pothvati su to kojima je magnetizam Bookse pojačao zagrebački aktivist i ljubitelj poezije, egzotičnih stabala i Grada (onakvoga kakav bi trebao biti), Saša Šimpraga, koji zna, kao i mnogi drugi, da je i poezija živa tvar te da kao takva ima potencijala za kemijsko djelovanje.

Žive se stvari često seciraju u Booksi, povremeno u programu *Poezija na živo* koji vodi pjesnik i biolog Ivan Šamija. *Event* je to na kojemu se također naširoko razglaba o poeziji, a ono što ga razlikuje od ostalih *evenata* fokus je na rastuće tijelo, rukopisni materijal koji se još uvijek mijenja kao ameba. Šamija bi u suradnji s autorom publiku uveo u slojevitost zbirke poezije u nastanku, a cijeli bi proces operacije bio prenesen na YouTube kanalu kako bismo još jednom ponovili da „[n]ajvjernija biografija ranjene duše ne mora biti ona u kojoj se pronalazi pravo ime sječiva i detaljno izvještava o putanji kojom je rezalo kožu.”⁴ I u ovome slučaju, mrežni medij spašava jedinstvenu i neponovljivu situaciju, međutim, dovodi li taj isti medij u pitanje njezinu jedinstvenost i neponovljivost, podilazi li joj ili je narušava? Djelomičan se odgovor može pronaći u podacima dostupnima na YouTubeu, iz broja pregleda koji varira između stotinu i nešto te pet stotina i nešto. Broj pregleda u suštini i ugrubo ovisi o popularnosti pojedinoga autora. U kontekstu YouTubea, petsto pregleda poetske večeri iznimno je malen broj, ali u kontekstu same poezije, brojka je prevrtljivo velika (pitanja na koja nemamo odgovor jesu koliko je Simsa na video kliknulo slučajno, koliko ih je kliknulo na sam početak pa se predomisli, koliko ih je klikalo više puta, koliko je njih *event* pogledalo uz kakvu drugu aktivnost). Od ovoga bi se slučaja uvelike razlikovao moment *Zoom Poezije na živo* uz pjesnikinju Mariju Dejanović (*Zoom* iz dvaju razloga: pjesnikinja živi u Grčkoj i datum 18. svibnja 2020. u najcrnjem je periodu COVID krize). Internetski medij uskočio je kao *second hand* pozornica, a u vremenu kao što je pandemija značio je borbu, otpor i mentalni spas od tzv. ostajanja kod kuće. Ako je *online* poezija u doba korone stvar borbe i socijalizacije, bi li onda *online* poezija u doba nakon korone, poput *online* kupovine, bila stvar posvemašnje paralize i lijenosti?

⁴ Ivan Šamija, *Projekt Poljska* (2014).

Kompleksno je to pitanje na koje bi se mogao pružiti jednako kompleksan odgovor u nekom drugom, opsežnijem radu.

No nije svaki književni *event* u Booksi rezerviran za renomirane autore, što i dokazuju moderatori Martin Majcenović i Vigor Vukotić, koji svojim ustrajnim višegodišnjim radom pružaju mladim poetskim neafirmiranim potencijalima vrlo solidnu odskočnu dasku. Gošće su tribine *Učitavanje* uvijek dvije, na relaciji su poezija – proza te bi tada svoje neobjavljene tekstove i sebe kao autore vjerojatno prvi put predstavljale na nekom važnijem mjestu. Književni kvartet nastupao bi u vrlo opuštenoj prijateljskoj atmosferi lišenoj pretjerane teorije koja nerijetko publici može biti zamorna, a naročito publici koja bi se okupila oko neafirmiranih autora. Ovdje se ne pojavljuju književni bardovi, publika je relativno mlada, čine je prijatelji (kao što to i inače biva, ali u ovom je slučaju gotovo isključivo). Da ne bude zabune, cilj nipošto nije podcjenjivati publiku u kojoj su uglavnom prijatelji autora (među njima nerijetko znaju biti pojedini književnoiskusni i kompetentni ljudi, a oni književno nepotkovani nisu manje važni), nego ukazati na činjenicu da je neafirmiranost autora koji gostuje na određenom književnom *eventu* važan faktor u recepciji njegove riječi te da je upitno bi li pojedini slušatelji došli da nije u pitanju neki tip poznanstva. Patnje mladog Autora započinju još na mreži, uglavnom se tim redoslijedom skupljaju prijatelji i otvara se određeni čitateljski portal. Gostovanje na *eventu* rezultat je, dakako, rada autora, ali i njegove popularnosti koja u pojedinim slučajevima s vremenom eksponencijalno raste. No valja napomenuti da posjećenost tribine *Učitavanje*, unatoč niskom ineteresu velikih književnih imena za ona početnička, nije nimalo niska te da je utjecaj koji može imati na djelo mladog autora dugoročno značajan upravo zato što je to jedan od njegovih prvih iskoraka.

Od svih dana u tjednu petak je najnestabilniji, petkom nastupa prividna pauza od kapitalizama: planiraju se brojne aktivnosti i neaktivnosti, a sve to Simsi filtriraju i objavljuju na svojim profilima. Petak je jarko poetičan dan, pa se petkom čita i poezija, a program u kojemu je mikrofon usmjeren isključivo na ženska usta zove se *Pjesnikinja petkom* i vodi ga pjesnikinja, prozaistica, dramatičarka, scenaristica i urednica Monika Herceg. Njezin Sims na Facebooku ima mnoštvo pratitelja i obožavatelja, a njezin pjesnički blog *Pjesnikinja petkom* jedan je od najpopularnijih blogova na kojima se objavljuje poezija. Popularnost istoimenoga *eventa*, na koji dolaze i afirmirani i neafirmirani autori, uvelike je uvjetovana popularnošću moderatorice, koja je za današnje pojmove zaista sveprisutna, ali je uvjetovana i pokroviteljstvom Hrvatskog društva pisaca, što osigurava dodatne benefite po pitanju

mrežnoga oglašavanja, i onim što većina nije u mogućnosti ponuditi, što je u današnje vrijeme inflacijske injekcije ravno kakvoj mitskoj pojavi koja pak dodatno ovisi o gustoći podzemnih voda u danom trenutku ili konstelacijama u Andromedi – pjesničkim honorarom.

Suško, neumreženi pjesnik bez svoga čitateljskog klana, jedna je književna krajnost, a Herceg, umrežena pjesnikinja sa čitateljskim klanom, dijametralno je suprotno pozicionirana. U ovome kontekstu valja spomenuti pjesnika Marka Pogačara, čija su gostovanja uvijek krcata i čiji se tekstovi često mogu pronaći na mreži, no njegova virtualna autorska verzija ne postoji. Pogačar se afirmirao puno prije kolizije književnosti i društvenih mreža te ušao u književnost kao profesionalni književnik. Sudjelujući na stranim festivalima i rezidencijama, baveći se uredništvom i Goranovim proljećem, stvorio je svoju stvarnu književnu mrežu, pa mu je ona virtualna kasnije bila suvišna.

POEZIJA UJUTRO

Jednoga jutra vozeći se tramvajem prema gradu jedan od autora ovoga teksta svjedoči dijalogu starijega gospodina i gospođe. Gospodin joj uzbuđeno govori kako se zaputio na *Jutro poezije* gdje će čitati svoje nove pjesme te kako smo licemjerno i izvrnuto društvo jer mu nitko ne želi objaviti knjigu. Usput joj pokazuje svoju zbirku koju je samostalno izradio isprintavši pjesme u lokalnoj kopiraoni, a ona mu, gledajući malo kroz prozor, malo u ostale putnike, uz nelagodni polusmiješak pokušava poručiti da je nezanimljiv i nadasve smiješan. Na koncu izlazi iz tramvaja ne skrivajući kolutanje očima. Ne zna pedantno sređena gospođa, ravnateljica Uprave za visoke pete u Ministarstvu blesavog hoda,⁵ da je program *Jutro poezije* kulturni program osnovan još davne 1964. godine te da se i danas redovito održava u gornjogradskom kafiću Pod starim krovovima. Što bi ona, uostalom, morala išta znati o programu koji karakterizira otvorenost prema svim generacijama i svim pjesničkim profilima, misli gospodin u sebi, i o tome kako otvoreni koncept koji određuje čitanje dviju pjesama po glavi pruža i pjesnicima marginalcima kao što je on tjedni prostor slobode. Stariji gospodin stiže u kafić Pod starim krovovima, naručuje rakiju i sjeda negdje u vidokrug auto-

⁵ *Monty Python.*

ra potpuno nesvjestan da će postati dio priče. Rustikalan, starinski prostor djeluje kao vremeplov i gospodinu se uvijek pričinja da je ušetao u godine djelovanja Vesne Parun i Gustava Krkleca.

Facebook *event* kreira istoimena Udruga Jutro poezije, a pored ostalih *evenata* u međumrežju, ovaj vrlo lako može proći i nezapaženo te ga u mnogo većemu udjelu na životu održava čvrsto utemeljena tradicija. Na *eventima* otvorenoga tipa cirkulira mnogo veći broj različitih pjesnika, a takva demokratičnost, koja postoji i u poeziji na Facebooku, može biti plodno tlo za osrednjost (ili, ne daj Bože, nešto još gore od toga).

POEZIJA NA MREŽI

Osim *evenata* koji se načelno odvijaju uživo, postoje i oni na koje se može doći isključivo *online*. *Pisci na mreži* program je koji je postojao i prije korone, vode ga Miroslav Mićanović i Mirela Barbaroša-Šikić te ugošćavaju ugledne hrvatske književnike. Ono što pisci na mreži žele jest „složenu mrežu hrvatske književnosti učiniti dostupnom i preglednom za čitanje, kretanje, stjecanje različitih iskustava i za uživanje”. Publika tako u eteru sluša čitanje i razgovor te uživa u glazbeno-interpretativnim pauzama, ali nedostatak vizualnoga ambijenta potencijalno može naštetiti esteticima, pa samim time i recepciji. Izoliranost konzumenta koji je u tom trenutku fizički udaljen iz književne situacije može utjecati na njegovu mentalnu ili emocionalnu povezanost s autorom i njegovom poetikom. Prostor dakle nije nužno fiksiran. U slučaju mrežnoga *eventa* prostor samo prividno izostaje. U tom je trenutku osoban i relativan: dvorište, dnevni boravak, zahod ili kuhinja; tramvaj, automobil, posao ili ulica. U svakom slučaju, doživljaj poezije jest prostor slobode, a doživljaj prostora slobode individualan je i neobuhvatljiv pukom enciklopedijskom definicijom. Brojni paralelni prostori *online eventa* u tom trenutku tvore tlocrt nepoznatoga grada čiju je jedinstvenost nemoguće mapirati.

Pisanjem statusa, komentara te dijeljenjem objava na Facebooku sama se dinamična i vremenski nedefinirana *online* književna scena pretvara u jedan *event, perpetuum mobile* koji proizvodi autore, djela i publiku. Taj začarani književni krug na nekim je mjestima urodio nešto boljim plodom; skoro je svaka osoba koja prati književni svijet upoznata sa pseudonimom Sven Adam Ewin. Uronivši u međumrežje još davne 2011. godine, SAE je postao atrakcija kojom se bavila ozbiljna kritika, ali i manje kritički kom-

petentna publika. Popularnost je stekao jednim dijelom zbog dobre poezije, a drugim zbog skrivenoga identiteta, u čemu je bio dosljedan. Njegova se grupa na Facebooku može promatrati kao svojevrsni *event*; poeziju je objavljivao vrlo frekventno u formi statusa u kojima se događao poetski dijalog s aktualnim i starijim pjesnicima, a ispod svakoga statusa dogodila bi se određena recepcija. Status je funkcionirao kao čitanje, a komentar kao aplauz, pitanje ili kritika. Nedavno je SAE napisao i svoju posljednju objavu nakon koje je netragom nestao, a taj je nestanak djelovao opojno kao i njegovo pojavljivanje: čitateljski klan koji se formirao oko njega donosio je razne teorije o razlozima povlačenja. Nikada otkriveni identitet lišava ovoga Simsa njegova vlasnika: teško je zamisliti kako on izgleda, koliko ima godina, čime se inače bavi, gdje je bio u subotu navečer; ne možemo na njega pokazati prstom, ne znamo, na koncu, ni gdje je nestao. Na neki način, ovaj Sims kao kakav robot vlada samim sobom te zbog svoje *online* artificijelnosti ne mora preuzimati nikakvu književnu ili kakvu javnu odgovornost; on kao da u realnome svijetu, za razliku od ostatka književne scene, zapravo nikada nije ni postojao.

APEL (FIKTIVNOG) ČITATELJA

„I što onda hoćete reći?” mogao bi nam se iznebuha na Facebooku javiti onaj isti čitatelj Teme, odavno ostavljen s časopisom u rukama, i tako nasilno prekinuti ovaj fiktivni obilazak književnih *evenata*.

„Dakle? Je li simbolički poredak prebrisan ili se povukao u mikroprostore, obitavališta uske intelektualne frakcije?” tipkao bi naš čitatelj, sporo i precizno, jer i njemu je jasno kako jedinstveni autoritet koji simbolički ustrojava čitavu književnu scenu – više ne postoji.

„Ne, tamo je gdje je uvijek bio, više-manje, samo je polje oko njega nabujalo”, odgovorili bi mu vjerojatno autori ovoga teksta.

„A što je s književnom kritikom i ostalom recepcijom poezije?” nastavljao bi u svojoj pobunjeničkoj radoznalosti. „Hej! Vidim da ste *online*! Što o svemu kaže književna kritika?”

„Književna kritika?! Ma, neee, on zaista nije pri sebi”, rekli bismo pogledavši jedno u drugo preko dvije pivske flaše, „pa za to bi nam trebao još čitav jedan tekst.” Da, vjerojatno bi doista na tome i ostalo, no ako bi medena tekućina s bijelom krijestom nastavila teći i potpirivati nam odvažnost, tko zna, možda bismo se zaista odvažili i radoznom čitatelju odgovorili s neko-

liko kartica teksta. Štoviše, moguće je kako bismo pritom, u bljesku prividne bistrine, ostatak teksta odlučili strukturirati kao pogrebnu ceremoniju, a samu kritiku predstavili kao živu, ali boležljivu i gotovo nasmrtno zakopanu. Kako god, no bilo bi to svakako bezglavo i neukusno pretjerivanje... Uostalom, prosudite sami.

KNJIŽEVNA KRITIKA – ŽIVA ZAKOPANA

Ukapanje prvo

Kritika (još) nije mrtva – možda bi trebalo ispisivati po zidovima zagrebačkoga Filozofskog fakulteta (ili barem Facebooka) jer nema tko je u posljednje vrijeme ne pokušava živu sahraniti i pritom joj održati posmrtni govor. Ističu se redovito brojne boljke od kojih pati – bogat je to bolesnički karton koji ćemo pokušati ovdje ukratko sažeti: odavno je marginalizirana i uglavnom istjerana iz *mainstream* medija (o kritici poezije u takvu prostoru gotovo da nema ni govora); iznimno je potplaćena, a sve se češće svodi na volonterski rad, zbog čega kritičari pišu neredovito i s publikom rijetko stupaju u prijeko potreban, povjerljiv, intimniji odnos; nasušno nam fali negativne kritike, što se lako da objasniti grubom metaforom o incestuoznosti književnoga polja – kritičar često obavlja razne druge funkcije unutar polja i svakom negativnom kritikom može izgubiti dio socijalnog kapitala koji mu je prijeko potreban, u krajnju ruku, kako bi osigurao vlastitu materijalnu egzistenciju; naposljetku, kritika je slabo čitana, a širi interes dobiva tek ako je dio kakve sočne, senzacionalističke polemike.

O tim i mnogim drugim problemima kritike svjedoče mahom sjajni tekstovi rubrike *Zašto ne pišem kritiku* na portalu *Kritika h,d,p*, u kojima liječeni i neizliječeni kritičari iznose svoja traumatična iskustva. U jednom od njih Boris Postnikov mladog kritičara uspoređuje s naivnim mladićem kojeg okorjeli dileri (urednici) *uvlače sve dublje u vrtlog ovisnosti*, u poguban posao s kojeg se prije ili kasnije (a svakako bolje prije nego kasnije) za vlastito dobro valja skinuti. Na istom je tragu, no s malo više optimizma, desetak godina ranije o kritičaru pisao Božidar Alajbegović, tvrdeći kako on *mora biti dobrovoljni izopćenik*, entuzijast koji obavlja donkihotovski, mazohistički posao.

Ukapanje drugo

Premda se sa svim navedenim moramo složiti, valja istaknuti kako je kritika još uvijek žilava i živa, ali istovremeno i živa zakopana, i to ne samo tekstovima koji već godinama govore o njezinim posljednjim uzdasima, već i silnom masom „naivne” čitateljske recepcije koja se množi na digitalnim platformama (ne misli se pritom na pojedine specijalizirane portale i *online* časopise koji funkcioniraju kao jedna od posljednjih uporišta kritike, već na društvene mreže i čitateljske platforme poput *goodreads*). Ondje riječ kritičara vrijedi koliko i svaki čitateljski osvrt, tj. riječima Asje Bakić: „Vertikalna je kritičarska hijerarhija ustupila mjesto višeglasju koje autoritet fragmentira i raspoređuje horizontalno. Svatko ima pravo na sud, i svatko ga može nesmetano iznijeti anonimno ili pod vlastitim imenom.” U takvu omjeru snaga svaki je pokušaj kakva profesionalnog čitanja uzaludan, tim više što mreža u prvi plan stavlja impresionističko, emocionalno čitanje i preferira (iznimno) kratku formu, često i neverbalno izraženu (lajk, srce, emotikon).

Ukapanje treće

Kritika je još uvijek živa, ali živa zakopana, a zemljom je često prekrivaju i, nećete vjerovati, izliječeni, točnije, transformirani kritičari. Naime, posao je to, kao što smo spomenuli, ekonomski neisplativ, kako samom kritičaru tako i njegovu uredniku ili nakladniku, posebice kada je riječ o negativnoj kritici – (gledajući iz tržišne perspektive) jedinog reklami koja ne pokušava prodati svoj polazni tekst, već upravo suprotno, nastoji funkcionirati kao antireklama. Zbog nepovoljnosti svoje pozicije, kritičari od svog posla često odustaju, no uglavnom se zadržavaju u polju, asimiliraju u skladu s njegovim zahtjevima, pa transformirani ili u urednike (i urednik je svojevrsni pritajeni kritičar) ili u autore neutralnih osvrti i prikaza objavljuju tekstove koji služe isključivo promociji djela, a takvi su u posljednje vrijeme doživjeli toliku ekspanziju da naprosto zatrpavaju punokrvnu književnu kritiku, pretvarajući je u endemsku vrstu.

Iskapanje prvo ili riječ-dvije u obranu kritike

Kritika se još uvijek odupire izumiranju, no prostrane šume novinskih listova već su odavno prestale biti njezino prirodno stanište, a zamijenili su ih tek strogi rezervati specijaliziranih časopisa i portala. Masovna publika kritiku uglavnom zaobilazi (kao i kulturna politika), smatrajući njezin diskurs stručnim, neatraktivnim i suviše autoritativnim, pa čak i sami autori, naviknuti na diktaturu afirmacije, kritičara često ne promatraju kao saveznika književnosti. Tu joj ipak treba stati u obranu! Naime, kritika – u ovom slučaju – poezije jest pokušaj svojevrsnoga stručnog čitanja, no uključuje i dozu instinkta, kritičareva poetskog senzibiliteta, pa nije slučajno da su značajniji kritičari poezije na našoj sceni uglavnom i sami pjesnici – Krešimir Bagić, Nikola Petković, Miroslav Mićanović, Marko Pogačar, Franjo Nagulov, Davor Ivankovac i Tomislav Augustinčić samo su neki od primjera. Čak i u davnim, zlatnim vremenima, kada se kritika mogla čitati u svim boljim dnevnim tiskovinama, a kritičarsko je zvanje na stol zaista donosilo, nećete vjerovati, kakav-takav kruh, kritičari poezije često su i sami bili pjesnici – sjetimo se samo poetsko-kritičarskih gromada poput Zvonimira Mrkonjića i Tonka Maroevića. Dobra kritika trebala bi govoriti jezikom djela o kojemu piše, a iz toga proizlazi kako je kritika svojevrsni nastavak same poezije, specifičan i još uvijek nezamjenjiv diskurs koji spaja profesionalno čitanje i (iskustvom brušen, ali ne uvijek do kraja objašnjiv) književni senzibilitet. Naposljetku, nije slučajno da kritika, usprkos nizu nepovoljnih unutrašnjih i vanjskih okolnosti, marginalizaciji, ekonomskoj uskrati i cijelom nizu ukapanja i posmrtnih govora, još uvijek živi.

UMJESTO ZAKLJUČKA

„Dobro, shvatio sam, a sad bi bilo dosta!” presjekao bi naš čitatelj prije ili kasnije.

„Dosta? Hej, ispunjavamo mu želje, a sad nas još i uštkava”, uskomješali bismo se nervozno.

„Da, žurim na *event*! Uostalom, ja sam čitatelj – književnost je bez mene samo hrpa papira. I ovaj vaš esejić, mogu ga odložiti kad god me volja i on će ostati nepročitan kao... kao zbirčica poezije bez promocije reklamirane na Facebooku. Jer ja sam prava alfa i omega, ja vedrim i oblačim, ja... ja sam slobodan!”

„Vidi-vidi, netko je, izgleda, pročitao svu pamet svijeta. Pa zar se nešto ne pita i pisce, urednike, kritičare koji su ti maloprije bili toliko važni?” uzvratili bismo hineći oholost, zabezegnuti tom iznenadnom provalom samosvijesti.

„Uh, pa vama zaista ništa nije jasno... Pjesnici, urednici, kritičari, kroatisti, komparatisti, fejsbukovci i ostali Simsi – svi su oni, prije svega, čitatelji! Da, čitatelji su oni koji grade književnu scenu – toj uloži nitko ne može izmaći! O da, čitatelji, o njihovoj kritičkoj sposobnosti ovisi kako će sve te vaše poljane, polja, livadice i bašte ubuduće izgledati”, nastavio bi sve uzbuđenije ovaj naš, „zato pazite kako čitate, vi pisci, intelektualci, naivci mrežni i izvanmrežni, autori moji i tuđi – biti obični, mali, slobodnomisleći čitatelj najvažniji je posao na književnoj sceni!”

A mi... Mi bismo se sakrili iza vlastitog teksta i ne bismo više rekli ni riječi.

IZVORI

- Alajbegović, Božidar. 2014. Kritičar mora biti dobrovoljni izopćenik. <https://gkr.hr/Magazin/Razgovori/Bozidar-Alajbegovic-Kriticar-mora-biti-dobrovoljni-izopcenik> (pristupljeno 2.6.2022).
- Bakić, Asja. 2016. U carstvu melanholije. <https://asjaba.com/2016/01/20/knjizevna-kritika-u-doba-socijalnih-mreza/> (pristupljeno 4.6.2022).
- Ivankovac, Davor. 2020. Facebook – autorstvo i konzumerizam. <https://kritika-hdp.hr/facebook-autorstvo-i-konzumerizam/> (pristupljeno 4.6.2022).
- Postnikov, Boris. 2022. Zašto ne pišem kritiku: Ispovijest propalog dilera. <https://kritika-hdp.hr/zasto-ne-pisem-kritiku-ispovijest-propalog-dilera/> (pristupljeno 3.6.2022).

Autorska prava: © 2023 Autor(i). Ovaj rad dostupan je za upotrebu u otvorenom pristupu, pod licencom „Creative Commons Imenovanje 4.0. međunarodna”. Vidi: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.hr>.

Copyright © 2023 The Author(s). Open Access: This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License. See: <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.